

Prikazi knjiga

Transfer tehnologije u ogledalu odbrane

(Dr Nikola Petrović, *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1990)

Pukovnik *STIPE SIKAVICA*

Izložbene police Vojnoizdavačkog i novinskog centra na 35. međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu bile su bogatije za više od dvadesetak novih naslova. Među njima se našla i studija potpukovnika dr Nikole Petrovića *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije*, čime je, između ostalih dela, Biblioteka „Savremena vojna misao“ privlačila pozornost posetilaca „vojnog štanda“ na svoju najnoviju produkciju.

OSNOVNA VREDNOST

Knjiga ima 221 stranicu i raščlanjena je na predgovor, uvod, četiri poglavlja, aneks–tabla, zaključno razmatranje i indeks literature. Tekst dosledno prati obimno pomoćna aparatura: 22 tabele i k tome još 22 tabele u separatu „Aneks–tabela“, 17 grafičkih prikaza i 216 fusnota.

Studija se bavi negativnim implikacijama transfera tehnologije na bezbednost, što znači i na celokupnu odbrambenu sferu Jugoslavije, pri čemu se pod pojmom „transfer tehnologije“ u tom radu podrazumeva samo jedna komponenta transfera, tj. uvoz tehnologije u našu zemlju. Sam autor, pak, dosta stidljivo, možda malo i nezgrapno, saopštava čitaocu svoj naum na početku studije: „Namera nam je da se u ovom radu bavimo onim negativnim posledicama transfera tehnologije koje opredeljuju stanje ekonomske nezavisnosti a time i bezbednosti Jugoslavije. Zato smo se opredelili za analizu stanja i problema u našem društvu koji predstavljaju odrednice ekonomske zavisnosti“.

Pošto konstatuje da se u svom istraživačkom poduhvatu „saplita“ o mnoštvo problema, od banalnih do teorijsko-metodoloških, autor, veoma obazrivo, naznačava čitaocu kako

mu se „čini“ da smo „uspešno prikupili potrebne podatke i određene analize transfera tehnologije rađene u našim institutima, komorama i zavodima“, da je, dakle, njegov napor urodio plodom.

Mi bismo, pre nego što makar samo ovlašno zasećemo kritičkim „skalpelom“ u tkivo studije, da ohrabrimo čitaoca: dr Nikola Petrović je, u suštini, napisao dobru knjigu, što ne znači da je ona lišena nedostataka, čega je, srećom, svestan i sam autor, jer u predgovoru kaže da će poneti teret odgovornosti „za sve slabosti, nedovršenosti i nedorečenosti rada“.

Ekspanzija treće tehnološke revolucije ostavila je pravu pustoš u nekim privrednim granama, a neke je tako reći, preko noći izdigla na rang dominantnih na svetskoj privrednoj pijaci. Ne manje razlike nastajale su i između privreda pojedinih zemalja, a najveća posledica jeste u tome što je produbljena i onako velika provalija između razvijenih zemalja i nerazvijenog i manje razvijenog sveta, kojem i sami pripadamo.

Transfer tehnologije može da bude način premoštavanja tog ponora, ali on, na žalost, može da bude i pouzdan put kojim razvijene zemlje dovode u ekonomsku i političku zavisnost zemlje u razvoju, iz čega sledi i realna opasnost po njihovu bezbednost. Malo je u nas bilo istraživača, naučnih radnika koji su se bavili transferom tehnologije sa tog bezbednosnog stanovišta Jugoslavije. U tu „avanturu“ upustio se dr Nikola Petrović i uspešno je okončao, premda su postojale mnoge opasnosti da se izgubi u kovitlacu naučno neispitane oblasti, ili da se nasuče na razmetljivi samodovoljni politički voluntarizam. Naime, u nas nema sredene empirijske građe o uticaju transfera tehnologije na bezbednost zemlje, ali zato raspoložemo mnoštvom pukih konstatacija o negativnim posledicama transfera tehnologije, pa i po bezbednost zemlje. Utoliko je ova studija značajnija, i u tome je njena osnovna vrednost.

IZMEĐU PROTIVUREČJA

Petrovićev naučni poduhvat kreće se u okviru protivurečja: na jednoj je strani bezmalo dramatičan zahtev da se u tehnološkom (i svekolikom ekonomskom) smislu uhvati pri-

ključak sa Zapadnom Evropom i ostalim razvijenim svetom, a na drugoj, ne manje važan imperativ – sačuvati ekonomsku (i svaku drugu) nezavisnost zemlje i ne dovoditi u pitanje njenu bezbednost i odbrambenu sposobnost. Autor ukazuje na puteve i sredstva kojima se ipak može bezbedno stići do cilja.

U našoj naučnoj i drugoj literaturi, u odnosu na negativne implikacije transfera tehnologije u našu zemlju, postoje dve krajnosti koje se međusobno isključuju. Po jednim, uvoz inostrane tehnologije osnovni je uzrok svim našim privrednim (i drugim) teškoćama, te se transnacionalne kompanije, kao glavni prenosioci tehnologije (naročito visoke) proglašavaju „dežurnim krivcima“ za sve nedaće koje su nas snašle (ili bi nas mogle snaći) u svim područjima delanja, dakle i u bezbednosno-odbrambenom. Po drugima, pak, pri uvozu tehnologije ne treba imati nikakvog zazora, nikakvog opreza, nikakve kontrole, već bi taj proces valjalo prepustiti stihijnim samotokovima, iz čega bi, uverava nas Petrović, proizašle teške posledice po našu privredu i našu odbranu.

Jedna od osnovnih karakteristika savremenog sveta jeste upravo – transfer tehnologije. Međutim, dok je taj proces za zemlje u razvoju nužnost, kao pretpostavka vlastite industrijalizacije, dotle se razvijene zemlje najviše služe eksportom tehnologije kao jednim od sigurnih metoda za uspostavljanje i učvršćivanje ekonomske, najčešće i političke supremacije, a nisu retki slučajevi da se tim putem ostvaruju i vojnostrateški ciljevi.

U vezi s tim, autor nam ubedljivom naučnom argumentacijom dokazuje da se „politička nezavisnost“ jedne zemlje „praktično potvrđuje ekonomskom nezavisnošću i uslovljena je njome“, što znači da je ekonomski suverenitet „temeljni suverenitet koji predodređuje dimenzije i intenzitet ispoljavanja političkog i ostalih vidova suvereniteta“. Da se ipak ne bi dospelo do zablude, izričito naglašava da, svemu uprkos, politička nezavisnost nije, niti može biti, „prosti derivat ekonomske nezavisnosti“.

Analizirajući razne oblike i stepene ekonomske zavisnosti Jugoslavije od inostranstva, autor upozorava i na mogućnost pogrešaka logičkog zaključivanja u procesu u kojem je jedna premisa koeficijent zavisnosti, a druga bezbednost, odnosno

odbrana zemlje. Naime, manji koeficijent zavisnosti ne mora da rezultira većim stepenom odbrambene sposobnosti, i obrnuto; veći koeficijent zavisnosti ne vodi neminovno odbranu zemlje u sunovrat. Među raznim oblicima ekonomske zavisnosti, po bezbednost zemlje zavisnice najopasnija je, kako pokazuju najnovija izučavanja u svetu, trgovinska, potom finansijska i tek iza toga tehnološka zavisnost. To, međutim, ne znači da je tehnološka zavisnost zanemarljiva sa stanovišta bezbednosti zemlje uvoznice tehnologije, pogotovo nije bez opasnosti ukoliko se transfer ostvaruje pod presijom političkih ucena, raznih koncesija i na druge načine, kada izvoz tehnologije postaje oblikom „ekonomskog“, odnosno „specijalnog rata“.

NA TALASIMA STIHIJE

Držeći se teme svoje studije, autor valjda nije mogao da izbegne hronološki sled privrednog razvoja Jugoslavije i mesto i ulogu transfera tehnologije u tom procesu. U prvim poratnim godinama Jugoslavija nije imala bolji izbor već da potrebu za što bržom industrijalizacijom podupre uvozom tehnologije, čime je, dakle svesno, dospela u tehnološku zavisnost. U toj fazi privrednog razvoja u nas se dogodila prava eksplozija školstva uopšte, napose visokoškolskih institucija, te se već tada verovalo da ćemo ubrzo, s osloncem na „vlastitu pamet“, smanjiti uvoz tehnologije. Kako je praksa pokazala, ta očekivanja su bila nerealna, jer je, svemu uprkos, pedesetih godina i naša nauka bila nejaka, a osim toga ni njeni ciljevi nisu bili primarno ekonomsko-tehnološki, već opšteobrazovni.

Od 1965. godine težište naučnoistraživačkog rada preneto je u preduzeća, opet s nadom da ćemo se osetnije tehnološki osamostaliti. Međutim, što zbog inertnosti, što iz nedovoljne organizovanosti, što zbog nestabilnih uslova privređivanja, načina nagrađivanja i drugih činilaca – i ta su nadanja ostala jalova. U tom tzv. liberalnom, gotovo bi se moglo reći anarhičkom periodu u odnosu na uvoz tehnologije, počeli su našu privredu da pritiskuju poveliki računi, koji su stizali najviše sa Zapada.

Tek 1978. godine, donošenjem Zakona o dugoročnoj proizvodnoj kooperaciji, poslovno-tehničkoj saradnji i pribav-

ljanju i ustupanju materijalnog prava na tehnologiju između organizacija udruženog rada i stranih lica (poznatiji kao Zakon o transferu tehnologije), uvoz tehnologije je stavljen pod institucionalnu kontrolu. Do tada, u relativno dugom periodu, privredni (i drugi) subjekti su bili oslobođeni odgovornosti za očuvanje bezbednosti zemlje u procesu transfera tehnologije!

U vezi s tim, po našu privredu, pa verovatno i po našu odbranu, bila je veoma nepovoljna tzv. restriktivna praksa uvoza inostrane tehnologije. Autor nam nudi veoma upečatljiv podatak: od stotinu ugovora podvrgnutih analizi Saveznog zavoda za patente (naravno, sklopljenih do donošenja pomenutog zakona) čak je devedeset i osam imalo jednu ili više restriktivnih klauzula.

Na šta su se restrikcije odnosile?

Domaći partneri u ugovornom odnosu o uvozu tehnologije bili su prisiljavani da se obavežu da za sve vreme korišćenja uvezene tehnologije neće proizvedenu robu uopšte izvoziti ili da je neće izvoziti na određena područja: da će, dakako opet u vremenu korišćenja uvezene tehnologije, uvoziti sirovine ili polufabrikate od proizvođača tehnologije (ili kompanije koju on odredi), i to po monopolskim cenama. Sem toga, bilo im je zabranjeno da samostalno utvrđuju cene svojim proizvodima, da koriste uvezenu tehnologiju i nakon isteka ugovora itd.

Zakon o transferu tehnologije uneo je ipak kakav-takav red u tehnološku razmenu Jugoslavije s inostranstvom. Pre svega, njime su ukinuta navedena i druga ograničenja.

Pa ipak, ni posle donošenja zakona, ni posle presecanja tokova restriktivnoj praksi u transferu tehnologije kao da se ništa bitnije nije promenilo. Domaći istraživački kapaciteti i uopšte domaći naučnoistraživački potencijal gurnut je u stranu pred najezdom strane tehnologije, i on (taj potencijal), na žalost, sve je više, opet stihijno, tražio i nalazio priliku (osobito najdarovitiji mladi školovani ljudi) izvan naših granica, najpre u razvijenim zemljama zapadne hemisfere. Razni su uzroci toj paradoksalnoj situaciji, između ostalih i nemanje strategije tehnološkog razvoja na nivou cele zemlje, stihija i razdrobljenost u privrednom razvoju, osobito na tržištu, razmah republičkih etatizama itd. Posve je razumljivo da je u tim (ne)prilikama stvorena prašuma strane tehnologije (i gotovih proizvoda), pri čemu su nam, često pod nekim volšebnim okolnostima, kao

kukavičije jaje podmetane izraubovane i prljave tehnologije, te su se posledice tog nemara, nerazuma i neodgovornosti morale osećati, manje ili više, u svim oblastima delanja, razume se i u odbrambenoj sferi.

Autor je, doduše, veoma oprezan u zaključivanju kada je reč o negativnim implikacijama razmatranog procesa na bezbednost zemlje, naznačavajući ih (posledice) isključivo kao mogućnost, nipošto kao stanje, činjenicom potkrepljeno. Ili je, može biti, na tom izuzetno osetljivom području iluzorno očekivati javno publikovanu činjenicu. Uostalom, Petrović to u zaključnom delu knjige formuliše: „Transfer tehnologije se ne uslovljava direktno (ili ne bar pretežno) ustupcima ideološke prirode. Osetljivost bezbednosti raste indirektnim uticajima – u vidu prava i obaveza ugovornih partnera, utvrđenih restriktivnim ograničenjima... Mogući negativni uticaji transfera tehnologije na ekonomsku nezavisnost i bezbednost zemlje manifestuju se u vidu uticaja na privredni sistem, izgradnje tehnološke, finansijske i sirovinske zavisnosti, doprinosa deficitu trgovinskog bilansa, inflaciji itd. Time se stvaraju uslovi za kontrolu i upravljanje ukupnim privrednim tokovima i političkim procesima u zemlji“.

I DUG KAO „ZAO DRUG“

Prethodnim odeljkom već smo uveliko zašli u treće, najobimnije poglavlje Petrovićeve knjige. Po značaju, to je težišni deo studije, posvećen mogućim negativnim implikacijama uvoza tehnologije na bezbednost. U njemu, sem navedenih činilaca, autor analitički zaseca i relaciju transfer tehnologije – finansijska zavisnost zemlje, a u tom kontekstu razmatra i rak-ranu jugoslovenske ekonomije: spoljni dug zemlje, okolnosti nastanka i njegovo razorno dejstvo na sve oblasti koje tangira.

I sam po sebi taj deo štiva može da bude zanimljiv, čak i atraktivan, pošto čitaocu nudi podacima potkrepljenu sublimiranu informaciju koja bi mogla da zadovolji njegovu radoznalost u odnosu na mnoge aspekte s kojih može da se razmatra naš spoljni dug. Postavlja se, međutim, pitanje da li je, i ako jeste koliko je naš spoljni dug, narodnom umotvorinom rečeno „zao drug“ i sa stanovišta odbrambene koncepcije naše zemlje.

Bez šireg elaboriranja problema, evo zaključka: prema autoru studije, nama čak ni iz onakvog dužničkog opterećenja kakvo nas pritiska gotovo deceniju i po ne preti neposredna opasnost otvorenom agresijom, jer se „... agresija ne može usko posmatrati, dovodenjem u vezu sa finansijskom zavisnošću... za ostvarivanje agresije, pored ekonomskih, nužno je postojanje političkih, vojnostrateških interesa i povoljne domaće i međunarodne prilike za njeno izvođenje“.

Na zanimljiv način autor je podvrgao analizi i najezdu „potrošačke groznice“, koja se nekontrolisano raširila našim prostorima i u kojoj je stvoren kult valjda prema svakoj robi iz uvoza, pogotovu onoj sa zapadnih meridijana. Logično je da i između tog „fenomena“, uvoza tehnologije i bezbednosti zemlje postoji izvesna kauzalna veza, što je u studiji, srazmerno značaju u neophodnoj meri i obrazloženo.

Po logici, to udarno poglavlje završava negativnim posledicama uvoza tehnologije „u eventualnom ratu“.

Ukoliko bi nam u nametnutom ratu bio obustavljen uvoz sirovina strategijskog (i manje važnog) značaja, time bi bilo otežano funkcionisanje odbrambenog sistema, kao što bi bilo većih ili manjih teškoća ako bi bile obustavljene isporuke rezervnih delova i alata potrebnih za funkcionisanje raznih borbenih sistema i podsistema. Ukratko, nevolja bi bilo na sve strane gde god je naš privredni sistem vitalno vezan za uvoz tehnologije, za inostrane finalne produkte, polufabrikate ili sirovine. Teškoće bi mogle biti multiplikovane i činjenicom da u nas vlada anarhična raznorodnost eksportne tehnologije, za koju bi u ratu, osim ostalog, bilo komplikovano obezbediti potrebne izvorne energije.

Sve te i druge nevolje, međutim, mogu, kako tvrdi i dr Petrović, da se ublaže, preduprede, pa čak i izbegnu pod uslovom da se još u miru izvedu sve nužne pripreme za eventualna ratna dejstva, što se u nas, oživotvoravajući koncepciju odbrane, bar do sada, planski i uspešno činilo.

Tako smo, konačno, stigli i do završnog dela knjige, do poslednje glave, u kojoj autor sugerise šta nam je činiti da bi „ojačala ekonomska nezavisnost i bezbednost Jugoslavije“.

U mnoštvu činilaca „jačanja“, više ili manje taksativno datih (razvoj osnovnih vrednosti socijalističkog društva, jedinstvo jugoslovenskog privrednog prostora, stabilnost ekonom-

skog razvoja zemlje, brži razvoj privredno nerazvijenih delova Jugoslavije, diverzifikacija spoljne trgovine i promena privredne strukture), autor s nešto više analitičke studioznosti obrazlaže tehnološku nezavisnost, pri čemu domaćoj „tehnologiji budućnosti“ nudi, dakako s bezbednosno-odbrambenog stanovišta, dve „grupe prioriteta“: prvu bi sačinjavala proizvodnja sredstava za proizvodnju, energije i hrane, a drugu „čine tehnološki prioriteti sa stanovišta ostvarivanja i jačanja sistema odbrane zemlje“.

Razume se, u tom kontekstu vojna industrija se ne bi mogla zaobići, tim pre što je ona primarno istraživačka, pa je i vreme zastarevanja tehnologije u njoj „izuzetno brzo“. Uprkos tom, zaista veoma kratkom vremenu zastarevanja tehnologije u vojnoj industriji, autor tvrdi da je strategija odbrane s osloncem na vlastite snage višestruko racionalna za zemlje u razvoju, i za tu tvrdnju navodi sedam-osam argumenata. U isti mah, on potencira valjanost jednog od osnovnih načela na kojima počiva teorija i praksa opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, dakle – oslonac na sopstvene snage, čime se inače najviše predupređuju ili „presecaju“ negativne implikacije transfera tehnologije u toj vitalnoj sferi društvenog delovanja.

SLABOSTI STUDIJE

Sudeći o slabostima knjige *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije*, moglo bi se s razlogom tvrditi da je najveća što je u stanovitom smislu zastarela već istog časa kada je izašla iz štampe.

Autor je, naime, uložio izuzetan napor u prikupljanje empirijske građe i obezbedio količinu podataka koja je vredna svakog poštovanja i u strogim naučnim krugovima. Međutim, iz objektivnih razloga (dužina procesa realizacije istraživačkog projekta, potom i vreme potrebno za pisanje knjige, dr Nikola Petrović je u empirijskim istraživanjima mogao najdalje da segne do 1985. godine (što se vidi i u tabelarnim pregledima u knjizi). Od te 1985. pa do 1990. godine, kada je knjiga izašla iz štampe, zbile su se mnoge mene i u tehnologiji i u transferu tehnologije, tako da se nameće pitanje da li bi komentari tabelarnih pregleda bili isti (kakvi su u knjizi) da su tabele

dopunjene novim podacima. Štaviše, možda bi i zaključci, na osnovu komentara, bili drugačiji od navedenih u studiji.

Zastarelost se ogleda i u činjenici da studija nedovoljno uvažava promene koje su se zbile u poslednjih nekoliko godina: u savremenoj strategiji dominacije, u organizacionim strukturama vodećih vojno-političkih alijansi, njihovoj snazi, međusobnim odnosima, uticaju na međunarodnu zajednicu i, napose, promene njihovog uticaja na organizaciju sistema nacionalnih odbrana u vanblokovskim zemljama. U knjizi, takođe, nema osvrta na sva ta aktuelna vrenja u privrednom i društvenom biću Jugoslavije, koja, hteo to neko ili ne, moraju imati odgovarajući odraz i na teorijske postavke i na realizaciju naše odbrambene koncepcije. U studiji se isključivo misli i govori klasičnim kategorijalnim aparatom.

U Petrovićevoj knjizi, dakle, nema projekcije budućnosti, nema predviđanja, što takođe može da bude mana. Baš kao što se može zameriti autoru i zato što svoj istraživački projekt nije doslednije pretočio u knjigu, već je u središnjim delovima izraženije, ostajao u okvirima svoje doktorske teze.

Jedno od ranjivih mesta studije jeste njena jezička i stilska trapavost, osetnije izražena u pojedinim poglavljima.

Poznato je, naime, da su, sem ostalih, bitne odlike naučnog jezika (a ovde je, evidentno, o tom jeziku reč!) racionalnost, preciznost i logičnost misli. Izgleda kao da dr Nikola Petrović to nije tokom rada neprekidno imao na umu, ili su mu osobine naučnog jezika, iz ko zna kojih razloga, izmicale ispod pera. To se posebno može zapaziti u trećoj i četvrtoj glavi, koje bi bile funkcionalnije da su sažetije, da su oslobođene balasta poput, na primer, citata iz jedne Kardelejeve knjige (strane 95 i 96) koji počinje: „U poslednje vreme u nekim novinama i časopisima pojedinih socijalističkih zemalja pojavili su se kritičari naše prakse... Čini se kao da se Petrović izuzetno teško oslobađao recidiva sveprisutne partijsko-samoupravno-socijalističke apologetike, pune praznoslovlja. Da potkrepimo: na strani 146 nalazi se i rečenica: „Brojne antisocijalističke snage među nezaposlenima lako nalaze teren za širenje sopstvenog uticaja... (Uzgred, ta je rečenica u zavadi sa sintaksom, te joj je zato i logika „pomerena“: ispada da te antisocijalističke snage čine upravo nezaposleni ljudi, a autor hoće sasvim nešto drugo da kaže!) Ili: „Za našu zemlju,

nezaposlenost je prvorazredan ne samo ekonomski već i politički problem“. Takve i slične fraze (a ima ih u knjizi) neodoljivo podsećaju na vokabular iz partijskih referata, rezolucija i drugih „materijala“, što s naučnim jezikom nema neke naročite veze.

Na strani 91 piše: „Transfer tehnologije, shvaćen isključivo kao fizički prenos tehnologije, po svojim posledicama, ne može biti tako *ranjiv* (podvukao S.S.) za privredu zemljekupca tehnologije“. Sad smo i na području semantike i na području preciznog naučnog izražavanja. Razmotrimo šta u toj rečenici znači pridev – ranjiv i da li je to što znači želeo autor da izrazi. Sasvim je izvesno da nije. Umesto tog prideva, autor je mogao upotrebiti reč – poguban ili neki drugi sinonim kojim bi izrazio negativne efekte transfera.

„Moć razvijenih zemalja da zemljama u razvoju nameću proizvodnu strukturu“ – piše na strani 127 – „proističe iz *neposedovanja* (podvukao S.S.) potrebne tehnologije za brži privredni razvoj“. Prosto je neverovatno kako je u toj misli izneverena elementarna logika! Jer, sledeći „logiku“ izraženu u toj rečenici ispada da moć razvijenih zemalja izvire iz njihovog „neposedovanja tehnologije“. Razume se da je Petrović mislio na nerazvijene zemlje, tj. na njihovo „neposedovanje“ ali napisao je, kao što se vidi, drugačije. Takvih bismo primera mogli još navesti. Šteta.

Ipak, te manjkavosti ne mogu zatomiti vrednosti Petrovićeve knjige. Zato će se ona, verujemo naći na policama mnogih kolektivnih i privatnih biblioteka.

S U M M A R Y

TRANSFER OF TECHNOLOGY IN THE MIRROR OF DEFENCE
(D Sc Nikola Petrović, *Defence-economic aspects of the transfer of technology*)

In the book written by Lt. Colonel D Sc Nikola Petrović *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije* (Defence-economic aspects of the transfer of technology) are considered the negative implications of the transfer of technology on security, which means also on the overall defence sphere of Yugoslavia, whereat the term „transfer of technology“ implies only one component of the transfer, i. e. imports of technology.

One of the basic characteristics of the contemporary world is the transfer of technology. However, while this process is for the developing countries a

necessity, as a prerequisite for their own industrialization, the developed countries use the exports of technology mostly as one of the safe methods for the establishment and strengthening their economic, in most cases also the political, supremacy. Also not rare are the instances where in this way also military-strategic aims are being attained. The author argues that the „political independence“ of a country „practically is confirmed by its economic independence, and is even its prerequisite“, but also underlines that the political independence, nevertheless, is not and cannot be a „simple derivative of the economic independence“.

After his analysing various forms and levels of the economic dependence of Yugoslavia from foreign countries, the author calls attention also on the possibility of errors of logical assessments in the process where one of the premises is the coefficient of dependence, and the other is security, i. e. the defence of a country. Namely, a lower coefficient of dependence must not necessarily result in a greater level of defence capabilities, and vice versa: a greater coefficient of dependence must not necessarily lead the defence of a country to an abyss.

R É S U M É

TRANSFERT DE TECHNOLOGIE ET SES REFLECTIONS SUR LA DEFENSE (Dr. Nikola Petrović, *es aspects economico-defensifs de transfert de technologie*)

Le livre du lieutenant-colonel dr. Nikola Petrovic „Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije“ (Les aspects economico-défensifs de transfert de technologie) développe les implications négatives du transfert de technologie sur la sécurité, ce que signifie sur le total de la défense de la Yougoslavie, et en même temps sous le terme „transfert de technologie“ on comprend une seule composante du transfert – importation de la technologie.

Une des caractéristiques fondamentales du monde contemporain est le transfert de technologie. Cependant, ce processus, quant aux pays en voie de développement, est une nécessité comme l'industrialisation propre, tandis que pour les pays exportateurs de technologie cela représente un des méthodes sûrs de l'établissement et du durcissement de l'économie et de la suprématie politique. Il y a aussi des cas de réalisation des objectifs stratégique-militaires. Auteur affirme que „l'indépendance politique“ d'un pays est „prouvée par l'indépendance économique et elle est conditionnée par cette-ci“, mais il souligne que l'indépendance politique n'est pas et elle ne peut pas être „un dérivé simple de l'indépendance économique“.

Faisant analyse des différents types et degrés de l'indépendance économique de Yougoslavie, auteur souligne la possibilité de faire des erreurs de conclusions logiques dans le processus dans lequel une des vérités est le degré de dépendance, l'autre est la sécurité, c'est à dire défense du pays. Le degré de dépendance plus petit que normal ne mène pas obligatoirement vers plus haut degré de capacité de défense et le contraire: le degré plus haut de dépendance ne mène pas la défense du pays vers la précipice d'une façon sans repli.

РЕЗЮМЕ

ПЕРЕДАЧА ТЕХНОЛОГИИ В ЗЕРКАЛЕ ОБОРОНЫ (д-р Никола Петрович, *Оборонно-экономические аспекты передачи технологии*)

Книга подполковника д-р Николы Петровича *Оборонно-экономические аспекты передачи технологии* рассматривает отрицательные импликации передачи технологии на безопасность, а это означает и на совокупную оборонную сферу Югославии, причем под понятием „передача технологии“ в настоящем труде подразумевается только один компонент передачи, т. е. импорт технологии.

Одной из основных характеристик современного мира является передача технологии. Однако, в то время как этот процесс для развивающихся стран необходимость, как предпосылка собственной индустриализации, развитые страны используют экспорт технологии преимущественно как один из надежных способов для восстановления и укрепления экономического, часто и политического господства, а имеются и случаи, что таким способом осуществляются и военно-стратегические цели. Автор доказывает, что „политическая независимость“ одной страны „практически подтверждается экономической независимостью и является обусловленной ею“, но также подчеркивает, что вопреки всему политическая независимость не была и не может быть „простым продуктом экономической независимости“.

Анализируя различные формы экономической зависимости Югославии от заграницы, автор предупреждает, что можно допустить ошибки в процессе формулировки логических выводов, в котором одна предпосылка коэффициент зависимости, а другая – безопасность, т. е. оборона страны. А именно, меньший коэффициент зависимости не должен обязательно иметь результатом повышенную ступень оборонной способности, и наоборот: больший коэффициент зависимости не ведет обязательно оборону страны в тартарары.